

arena idé

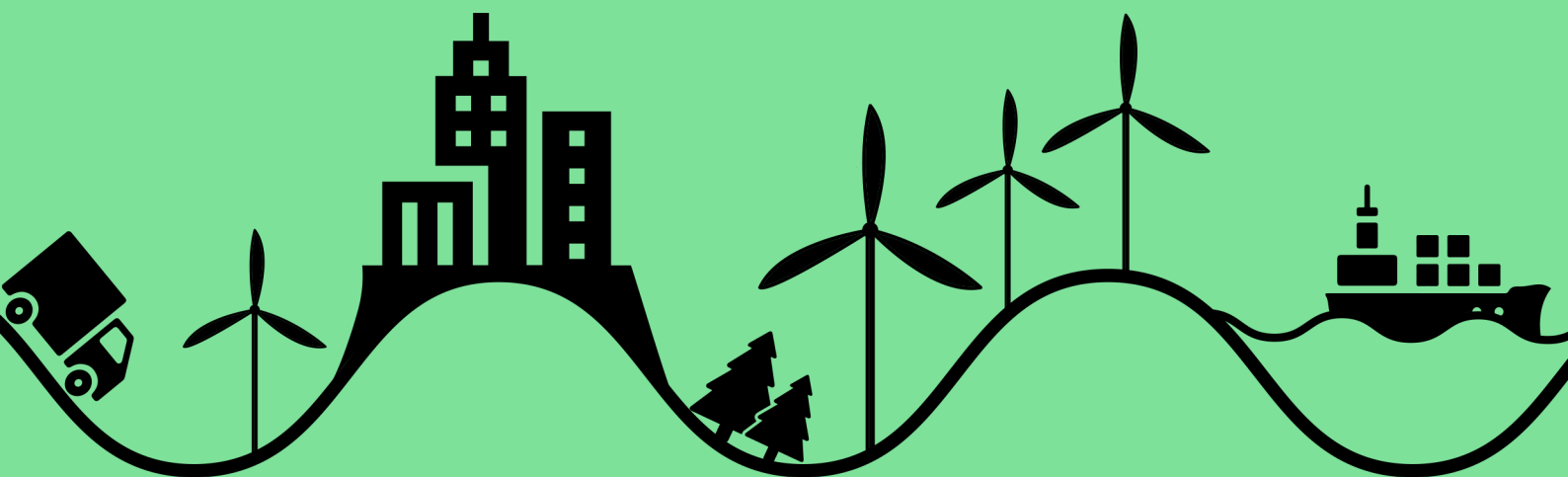
November 2023

Vindkraft för alle

– Lokal ersättning för vindkraft i Tyskland

Arvid Jurjaks

Arvid Jurjaks skriver reportage, kommentarer och essäer i flera av Sveriges största dagstidningar och magasin. Sedan 2015 är han baserad i Berlin, där han specialiserat sig inom kultur, politik och samhälle. Jurjaks har över 20 års erfarenhet av journalistiskt arbete, både på lokalredaktion och större morgontidning. Sedan 2013 är han frilans på heltid.

Innehåll

Inledning	4
Kort beskrivning av läget i Sverige	6
Kort beskrivning av läget i Tyskland	8
Hunsrück-modellen	11
Förvaltning.....	12
Kommunalt markägande.....	13
Från import till lokal energiproduktion.....	13
Guldfeber och konflikter	14
Motstånd.....	15
Tre exempel från Rhein-Hunsrück-Kreis	16
Neuerkirch	16
Mörsdorf.....	18
Masterhausen	19
Regionalt värdeskapande	20
Regional självbild	21
Politiskt-ideologiskt narrativ	23
Förutsättningar för Hunsrück-modellen i Sverige	25
Avslutning	26

Vindkraft över alles
– Lokal ersättning för vindkraft i Tyskland
Författare: Arvid Jurjaks
Redaktör: Elinor Odeberg
Stockholm 2023
Grafisk form: Simon Karlsson
Statistik: Vilgot Österlund
©Arena Idé och författaren

Rapporten kan laddas ner från
www.arenaide.se/rapporter

Inledning

Vindkraft är det viktigaste energislaget för att möta både det ökade energibehovet och Sveriges klimatmål. Men utbyggnaden sker för långsamt. Går det att skapa en positiv samsyn kring vindkraft bland de som direkt berörs av vindkraftens utbyggnad? Den här rapporten handlar om hur det går att skapa folklig acceptans för vindkraftsutbyggnad, med utgångspunkt i lyckade exempel från Tyskland. Sedan det kommunala vetot i Sverige gjort det möjligt för politiker att stoppa projekt utan att behöva motivera beslutet har frågan blivit alltmer akut.

TVå statliga utredningar de senaste åren har påtalat vikten att komma till rätta dels med det kommunala vetot, dels med den orättvisa det innebär att allmänheten i regioner med stor vindkraftspotential inte får del av de ekonomiska vinster som kraftbolagen gör i området. Även om det byggts vindkraftverk i hög takt runt om i Sverige de senaste decennierna har de som bor i vindkraftverkens omgivning inte fått ta del av de intäkter som vinden genererar åt de bolag som driver anläggningarna. Motståndet mot vindkraftverk direkt inpå knuten, reaktioner som ofta sammanfattas med termen ”not in my backyard”, har med tiden utvecklats till ett organiserat motstånd mot vindkraften som energislag. Något som återspeglas hos beslutsfattarna inom kommunerna.

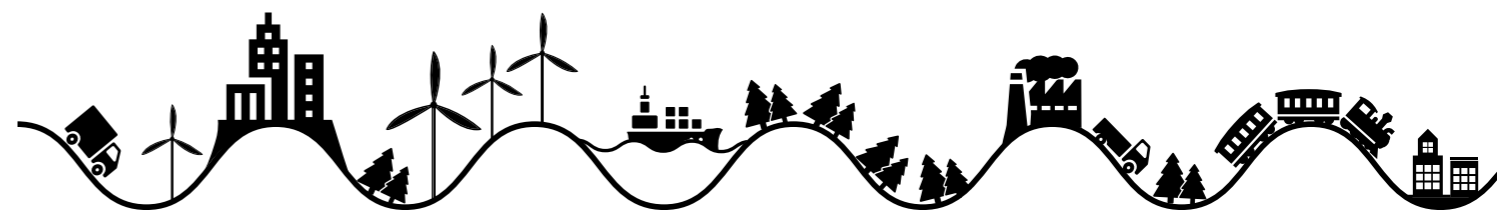
Även Tyskland står inför stora utmaningar. Landets beslut att avveckla både kärnkraften och den smutsiga kolkraften har satt stor press på utbyggnaden av fossilfria energislag. Men motståndet är på många håll kompakt. Precis som i Sverige har vindkraften politiserats och använts som en symbol för en grön vänsterpolitik snarare än att uppfattas som ett nödvändigt energislag bland andra.

I samband med energikrisen som uppstod efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina år 2022 lyfte medierna hur Tyskland borde ha agerat för att trygga energiproduktionen. Ett av de positiva exemplen var distriktet Rhein-Hunsrück-Kreis i det västtyska förbundslandet Rheinland-Pfalz. I stället för att årligen importera energi i form av olja och gas för nästan 300 miljoner euro började distriktet redan under åren kring millennieskiftet ställa om till lokal och förnyelsebar energiproduktion. Resultatet blev att flera av invånarna i distriktets många små byar inte berördes av de kraftiga svängningarna i priserna för värme och el.

Under hösten 2022 reste Arvid Jurjaks dit för att skriva om hur di-

striktet, som i årtionden styrts av kristdemokratiska politiker, lyckats med omställningen och samtidigt gått från skuldsatt glesbygd med hög arbetslöshet till en välmående landsbygd. Det visade sig ganska snart att motorn bakom utvecklingen var en kraftig utbyggnad av vindkraftverk i distriktet. Genom att låta vindkraftverken uppföras på kommunal mark kunde kommunerna i distriktet sluta gynnsamma arrendeavtal med anläggningsägarna. Trots att vindkraftverken förändrat landskapsbilden i regionen har motståndet mot utbyggnaden vänts till ett tydligt stöd för en bild av distriktet som framtidssäkert och hållbart.

Den här rapporten visar hur det gick till.

Kort beskrivning av läget i Sverige

Sverige behöver bygga ut sin energiproduktion. Energimyndigheten och Naturvårdsverket har i en gemensam strategi kommit fram till att Sverige behöver bygga ut vindkraften med 100 TWh till 2040-talet om energi- och klimatpolitiska för att nå målen om 100 procent förnybar elproduktion till 2040.¹

100 TWh motsvarar 70 procent av dagens elanvändning. Under 2022 kom 19 procent, drygt 33 TWh, av den totala elproduktionen från vindkraft.² Utbyggnaden sker ännu i högt tempo, men väntas enligt Energimyndighetens prognoser mattas av efter 2025. En av de främsta anledningarna till att tempot sänks, samtidigt som behovet fortsätter att öka, är kommunernas rätt att stoppa planerade projekt även långt in i processens. Det är det som kallas det kommunala vetot.

Allt fler kommuner använder sig av vetorätten, även för vindkraft som planeras inom de områden som pekats ut som lämpliga i kommunernas översiktsplan. Mellan åren 2014 och 2018 gav kommunerna klartecken för vindkraftsprojekt helt eller delvis inom utpekade områden i 81 procent av fallen. Mellan 2019 och 2020 var den siffran endast 53 procent.³ Samtidigt har motståndet mot vindkraft fått en mer framskjuten plats i offentligheten och ett ökat inflytande i politiken även på riksnivå. Utvecklingen förvånar och förbryllar forskare.⁴

De senaste åren har två statliga utredningar tillsatts för att komma till rätta med svårigheterna i tillståndsprocessen. Den ena, SOU 2021:53, presenterade betänkandet ”En rättssäker vindkraftsprövning” 2021, där möjligheten att ta bort det kommunala vetot undersöktes. Bestämmelsen om kommunal tillstyrkan, som vetorätten också kallas efter formuleringen i miljöbalken, döms ut av utredningen som rättsosäker och juridiskt tveksam, både enligt EU-rätten och internationell rätt.⁵ Den andra utredningen, SOU 2023:18, även kallad incitamentsutredningen, presenterade betänkandet i april 2023. Dess uppdrag var att undersöka möjligheten att kompensera kommuner och lokalsamhällen för vindkraftsutbyggnad och därigenom göra både beslutsfattare och invånare mer positivt inställda till vindkraft

1 Energimyndigheten och Naturvårdsverket, *Nationell strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad*, ER 2021:02, 2021.

2 Fortsatt snabb utbyggnad av vindkraften krävs för omställning (energimyndigheten.se), hämtad 2023-06-30.

3 SOU 2021:53, *En rättssäker vindkraftsprövning*, s. 57.

4 Arvid Jurjaks, Så vände regionen motståndet mot vindkraft, *Tidningen Extrakt*, hämtad 2023-06-30.

5 SOU 2021:53, se bland annat kapitel 3.7.5 och 3.8.

(något som även SOU 2021:53 behandlar trots att frågan låg utanför uppdraget).⁶

Ingen av utredningarna har hittills haft någon positiv effekt på tillståndsprocessen för vindkraft i Sverige. I juni 2022 röstades ett förslag om att begränsa det kommunala vetot ner av riksdagen, bland annat med motiveringen att man ville invänta resultatet från incitamentsutredningen. Den beskrivs å andra sidan som ofullständig, då direktiven från regeringen begränsade utredningen från att föreslå åtgärder som innebar statliga bidrag och en ny beskattning. I stället larmar utredningen om att flera vindkraftsprojekt riskerar att försenas så länge frågan om en stats- eller skattefinansierad ersättning inte utretts.⁷

Ekonomisk ersättning till kommuner med vindkraft är inte bara ett sätt förändra inställningen till vindkraft och därigenom påskynda utbyggnaden. Det handlar lika mycket om rättvisa, där samhällen som drar ett tyngre lass för klimatomställningen kompenseras för det. Inom forskningen talas det därför inte längre enbart om klimaträttvisa, som traditionellt fokuserar på frågan ur ett globalt perspektiv. Forskningen undersöker även rättviseaspekten inom de samhällen som behöver ställa om. I de sammanhangen har rättvis klimatomställning blivit ett nyckelbegrepp.⁸ Frågan är heller inte ny inom svensk energipolitik. Till exempel finns en reglerad bygdeavgift som utgår vid drift av vattenkraft och som årligen betalas in till Länsstyrelsen i det län där verksamheten huvudsakligen bedrivs.⁹ Informella uppgörelser med vattenkraftens bygdeavgift som modell har gjorts också för vindkraftsprojekt i Sverige, men saknar reglering vilket leder till osäkerhet.¹⁰

6 SOU 2023:18, *Värdet av vinden – Kompensation, incitament och planering för hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften*. Frågan om ersättning till kommuner som ett sätt att kompensera för minskat inflytande vid upphävning av bestämmelsen om kommunal tillstyrkan i SOU 2021:53, se kapitel 7. Ekonomisk kompensation, s. 121 ff.

7 Ibid., s. 95f.

8 Intervju 2022-11-03 med Simon Haikola, biträdande professor på Linköpings universitet, med särskilt fokus på miljöpolitikens konfliktdimensioner.

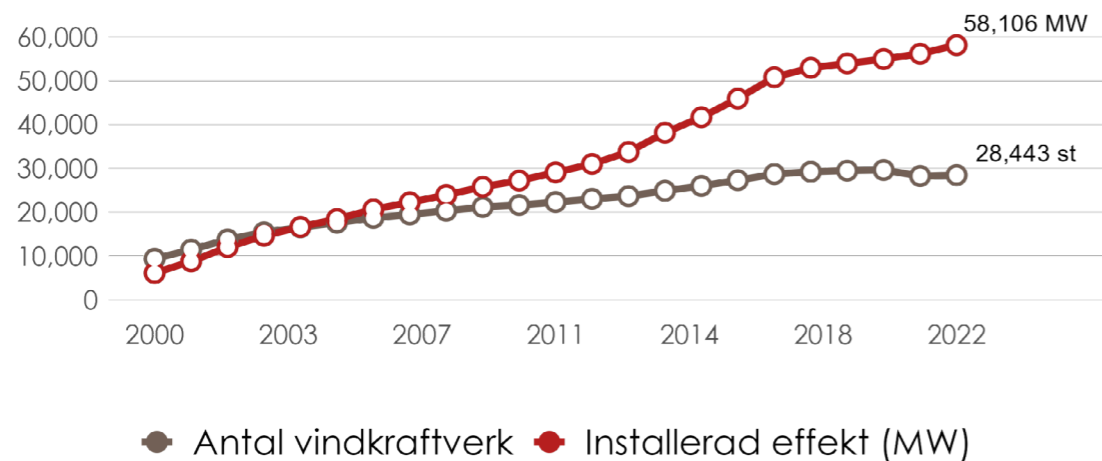
9 Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

10 SOU 2023:18, bilaga 1, s. 192.

Kort beskrivning av läget i Tyskland

I det koalitionsavtal som de tyska Socialdemokraterna SPD, De gröna och FDP nådde fram till i samband med regeringsbildningen 2021 är målet att Tysklands elbehov till 80 procent ska täckas av förnyelsebar energi till år 2030.¹¹ I avtalet slås det även fast att 2 procent av landets yta ska avsättas för vindkraft.¹² I strategin för landbaserad vindkraft från maj 2023 nämner regeringen vindenergi som den viktigaste pelaren för en klimatneutral strömförsörjning.¹³ Målet är att den landbaserade vindkraften 2030 ska nå en installerad effekt på 115 GW, en fördubbling från dagens nivå. Till år 2035 ska den installerade effekten öka ytterligare till 157 GW. Som jämförelse kan nämnas att Sverige år 2022 hade en installerad effekt på 14,2 GW från land- och havsbaserad vindkraft.¹⁴

VINDKRAFTSUTBYGGNAD OCH KAPACITET I TYSKLAND

Vindkraftsutbyggnaden i Tyskland har tappat fart sedan rekordåren 2014-2017. Det är därför långt kvar till målet om att kunna ställa 2 procent av landets yta till förfogande för vindenergi. Hittills har sammantaget 0,5 procent av landets areal avsatts.¹⁵ Utvecklingen varierar stort mellan

11 Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021 – 2025 zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN und den Freien Demokraten (FDP), s. 56.

12 Ibid., s. 57.

13 Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz (BMWK), Windenergie-an-Land-Strategie, 2023, s. 4.

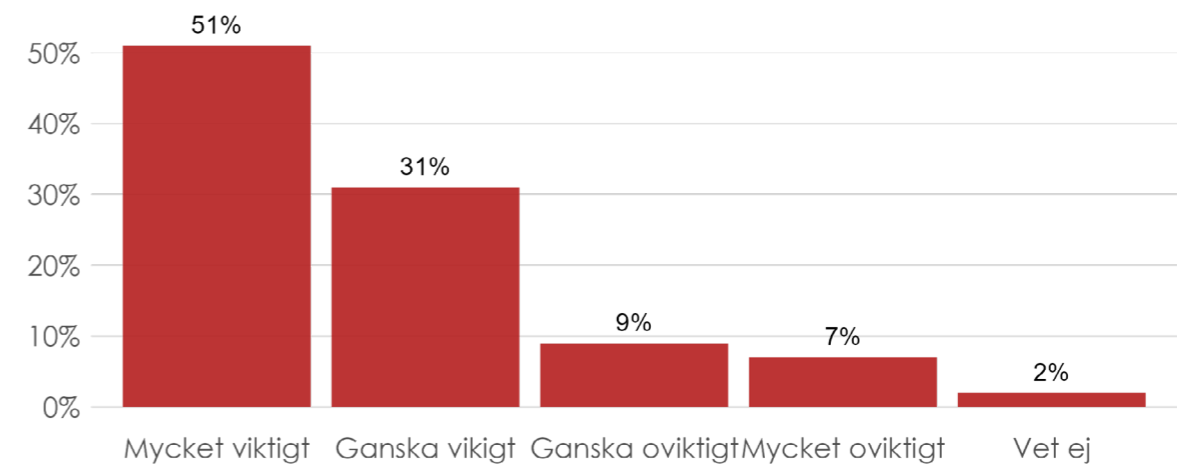
14 Energimyndighetens statistikdatabas, https://pxexternal.energimyndigheten.se/pxweb/sv/Vindkraftsstatistik/-/EN0105_1.px/table/tableViewLayout2/, hämtad 2023-07-03.

15 Windenergie-an-Land-Strategie, s. 8.

de olika förbundsländerna. Schleswig-Holstein, Niedersachsen, Brandenburg och Nordrhein-Westfalen stod för 77 procent av utbyggnaden under 2022, medan de sydliga förbundsländerna Bayern, Baden-Württemberg och Saarland stod för 2 procent vardera.¹⁶ De stora skillnaderna har inte alltid med geografiska förutsättningar att göra. Den konservativa regeringen i München har länge motarbetat utbyggnaden i Bayern, trots att förbundslandet har stor potential sett till både vindstyrka och yta.¹⁷

Det tar i snitt åtta år från planering och tillståndsansökan till färdig anläggning i Tyskland.¹⁸ Om landet ska kunna nå sina mål måste tempot öka. Regeringens strategi för landbaserad vindkraft innehåller tolv punkter som ska underlätta utbyggnaden, bland annat förenklad tillståndprocess, men också metoder för att öka stödet till utbyggnad i lokalsamhällen och kommuner. Sedan Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina och den energikris som drabbade Tyskland har stödet för vindkraftsutbyggnaden ökat hos befolkningen. Enligt en opinionsundersökning från november år 2022, beställd av förbundsdagen, stöds vindkraften och dess utbyggnad av 82 procent av befolkningen.¹⁹ För 31 procent av befolkningen har den sedan kriget inleddes blivit viktigare än tidigare. 75 procent säger sig inte ha några större betänkligheter inför byggandet av vindkraftverk i boendegivningen.

HUR VIKTIG ÄR ANVÄNDNING OCH UTBYGGNAD AV DEN LANDBASERADE VINDKRAFTEN FÖR ATT TÄCKA ENERGIBEHOVEN?

16 Deutsche Windgaurd på uppdrag av branschorganisationerna BWE och VDMA, Status des Windenergieausbaus an Land in Deutschland. Jahr 2022, s. 5.

17 För en grundlig analys av potentialen hos de olika förbundsländerna och scenarier för hur tvåprocents-målet kan fördelas över landet, se Guidehouse, Analyse der Flächenverfügbarkeit für Windenergie an Land post-2030, på uppdrag av Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, 2022.

18 <https://www.fachagentur-windenergie.de/aktuelles/detail/typische-verfahrenslaufzeiten-von-windenergieprojekten/>, hämtad 2023-07-03.

19 FA Wind, Umfrage zur Akzeptanz der Windenergie an Land Herbst 2022. Ergebnisse einer repräsentativen Umfrage zur Akzeptanz der Nutzung und des Ausbaus der Windenergie an Land in Deutschland, 2022.

När det gäller kommuners och lokalsamhällens möjligheter att ta del av vindkraftens intäkter finns det sedan år 2021 en skrivelse i den federala lagen om förnyelsebar energi som ger vindkraftsbolagen möjlighet att betala ut ersättning med upp till 0,2 cent per producerad kWh till berörda kommuner. Syftet är att öka acceptansen hos befolkningen genom att uppnå en rättvisare fördelning av det producerade värdet, men också för att klargöra vilken betalning som är möjlig utan att det riskerar att bedömas som korruption. Trots att skrivelsen skärptes år 2023, från att bolagen får till att ”anläggningsägare bör göra kommuner som påverkas av uppförandet av deras anläggningar finansiellt delaktiga” (min översättning och kursivering) också för redan uppförda verk, är det fortfarande inget krav.²⁰ Vissa förbundsländer arbetar dock på att göra formuleringarna i den federala lagen lokalt bindande, något som inte enbart är av godo. Bestämmelserna för uppförande av vindkraft i Tyskland är redan svåröverskådliga, på grund av ett lapptäcke av regionala och lokala skillnader.

Hur många kommuner som dragit nytta av möjligheten att avtala om ersättning finns det ännu inga uppgifter om. Men klart är att det kan ge betydande intäkter till många glesbygdskommuner som brottas med utflyttning och skulder. Baserat på 2019 års produktion skulle det handla om totalt 198 miljoner euro årligen om avtal på 0,2 cent träffades för samtliga vindkraftverk, enligt beräkningar publicerade i *ZNER - Zeitschrift für Neues Energierecht* år 2021.²¹ Enligt beräkningen skulle pengarna komma framför allt landsbygden till del, i synnerhet i Östtyskland.

Andra distrikt och kommuner har hittat andra lösningar. I takt med att Tysklands beroende av fossila energislager blivit en allt mer uppenbar nackdel, både ekonomiskt och klimatpolitiskt, har samhällen som redan ställt om till förnyelsebara energislager uppmärksammas som goda exempel i de tyska medierna. I distriktet Rhein-Hunsrück-Kreis i förbundslandet Rheinland-Pfalz i västra Tyskland har en kraftig utbyggnad av vindkraft sedan drygt 20 år tillbaka vänt en negativ ekonomisk utveckling och lett till både nya jobb och en finansiellt bättre situation för lokalsamhällena. Intäkterna från vindkraften kommer i Rhein-Hunsrück-Kreis främst från arrendeavgifter som kommunerna tar ut från vindkraftsägarna. Modellen vilar inte bara på nödvändigheten av förnyelsebar energi utan också på en tydlig strategi om att investera i lokalt producerad energi istället för att vända sig utomlands. Distriktet är idag en av de vindkraft-tätaste regionerna i Tyskland med totalt 278 vindkraftverk.

20 EEG 2023 § 6, https://www.gesetze-im-internet.de/eeg_2014/_6.html, hämtad 2023-07-04.

21 Frank Sondershaus, *Akzeptans für Windenergie an Land: Der § 6 EEG 2021 und dessen Ausweitung auf Bestandsanlagen*, ZNER #4/21, s. 353.

Hunsrück-modellen

Rhein-Hunsrück-Kreis ligger mellan Mosel och Rhen, strax söder om staden Koblenz där de båda floderna flyter ihop. Landskapet präglas framför allt av högplatån Hunsrück, vars sluttningar ner mot de båda floderna är kända för sina vinodlingar och medeltida borgruiner. Det finns de som kallar det här området för Europas hjärtland.²² Området mellan Mosel och Rhen har en viss betydelse för den nationalkonservativa föreställningen om Tyskland. Genom det historiska tv-dramat *Heimat* av Edgar Reitz, som utspelar sig i Rhein-Hunsrück-Kreis, flyttade det blåsig landskapet på högplatån in i tyskarnas vardagsrum på åttiotalet. Edgar Reitz har senare berättat om svårigheterna med att hitta platser att spela in uppföljaren på: ”Jag älskar landskapet, framför allt det i Hunsrück. Det finns ju knappt kvar. Överallt vindkraftverk. Vi fick leta i flera veckor efter motiv som framstod som orörda”, sade han i en intervju i *Süddeutsche Zeitung* år 2013.²³

Detta sammanföll med att distriktet genomgått sin mest intensiva fas av sin vindkraftsutbyggnad. I dag reser sig 278 anläggningar över en sammanlagd areal om 991 kvadratkilometer. Det är en yta som är något mindre än Österlen, om man väljer att hålla sig till den snävare uppfattningen av vad som omfattar området i sydöstra Skåne.²⁴ Trots den våldsamma förändringen av landskapsbilden är motståndet mot vindkraften

22 Se till exempel den brittiska författaren Simon Wenders bok *Lotharingia: A Personal History of Europe's Lost Country*, 2019, som på tyska fick titeln *Herzland* ("Hjärtland"), 2020.

23 <https://sz-magazin.sueddeutsche.de/kino-film-theater/man-sollte-einen-film-machen-der-nie-endet-79922>, hämtad 2023-07-06.

24 Österlen har inga fastlagda gränser, men jämförelsen är ändå rimlig, om inte annat med tanke på likheter i landskapens karaktär och uppskattning hos befolkningen.

Rheinland-Pfalz

i Rhein-Hunsrück-Kreis mindre än på många andra håll i Tyskland. I stället har energislaget lett till en blomstrande ekonomi och en bromsad utflyttning. Vindkraften och andra förnyelsebara energislag används nu i kampanjer för att locka både näringsliv och arbetskraft till distriktet. På hemsidan till just en sådan kampanj, *Gelobtes Land*, marknadsför sig Rhein-Hunsrück-Kreis som en plats för människor med ansvarsfull och medveten livsstil.²⁵ Vindkraftverk, solpaneler och biogasanläggningar står inte i motsättning till hur den biologiska mångfalden i ”morgondagens urskog” ökat i regionen.²⁶ Även i traditionella medier har distriktets arbete fått omfattande genomslag, framför allt under energikrisen i samband med kriget i Ukraina. För att förstå den här utvecklingen behövs först en kort inblick i områdets förvaltningsstruktur.

Förvaltning

Rhein-Hunsrück-Kreis är ett lantligt och förhållandevis glesbefolkat distrikt med strax över hundratusen invånare. Förvaltningen styrs från staden Simmern. Tysklands federala system gör att förvaltningsstrukturen skiljer sig åt mellan förbundsländerna. Men generellt talar man om en *Landkreis* eller bara *Kreis*, som ett distrikt vars status ungefär motsvarar Sveriges regioner. Till en *Landkreis* hör ett antal *Gemeinde* med olika grad av kommunalt självstyre beroende på storlek och var i landet man befinner sig. Rheinland-Pfalz kännetecknas till exempel av att även små samhällen klassas som egna *Ortsgemeinde*. Denna egenhet gör att det i Rhein-Hunsrück-Kreis finns 137 samhällen och städer med relativt stort mått av kommunalt självstyre, av vilka tre fjärdedelar har färre än 500 invånare. Det har på olika sätt haft betydelse för den gröna omställningen i distriktet.

Varje *Ortsgemeinde* har en *Ortsbürgermeister* och ett råd, *Ortsgemeinderat*, som förfogar över en budget och beslutar om bolagsskatt, fastighetsskatt och andra intäkter. Hit hör också intäkterna från vindkraften, som i huvudsak genereras genom arrendeavtal med anläggningsägare.

Då små orter med ideellt arbetande borgmästare och rådsmedlemmar har svårt att axla en kommuns hela arbetsbörda är Rheinland-Pfalz *Ortsgemeinde* även samlade i olika *Verbandsgemeinde*, ett slags kommunförbund, som bland annat åtar sig administrativa uppgifter. I Rhein-Hunsrück-Kreis finns det fyra *Verbandsgemeinde* och en förbundsfri stad, Boppard, på den här administrativa nivån. Relevant för vindkraftsutbyggnaden är att det är förbunden som tar fram markanvändningsplaner för bland annat vindkraft i de olika samhällena. Fram till nyligen lämnade

25 <https://www.gelobtesland.de/>, hämtad 2023-07-06.

26 <https://www.gelobtesland.de/rhein-hunsrueck-kreis/umwelt-verantwortung/>, hämtad 2023-07-06.

vindkraftsprojektörer bygglovsansökningar till distriktsförvaltningen i Simmern, men numera har ansvaret flyttat upp en nivå till en tillståndsenhet inom förbundslandsförvaltningen.²⁷

Kommunalt markägande

En av de egenheter som gör att samhällena i Rhein-Hunsrück-Kreis kunnat profitera på en utbyggnad av vindkraften är att en hög andel mark är i kommunal ägo. Förhållandet har historiska grunder som sträcker sig över 200 år tillbaka i tiden. När flera tyska områden väster om Rhen föll i franska händer efter revolutionen år 1789 kom också dessa att bli föremål för en omfattande sekularisering. Det innebar att stora ytor land i kyrklig eller furstlig ägo exproprierades av staten, vilket påverkar ägarförhållandena i Rhein-Hunsrück-Kreis än idag.²⁸

Men de följande 200 åren efter exproprieringen genererade den magra jorden blygsamma arrendeintäkter åt kommunerna.²⁹ Då har avtalen om nyttjanderätt som slutits med vindkraftprojektörer i Rhein-Hunsrück-Kreis de senaste decennierna inbringat betydligt högre summor. I dag står uppskattningsvis 90 procent av alla vindkraftverk i Rhein-Hunsrück-Kreis på kommunal mark.³⁰ De ägs och drivs i huvudsak av kommunala energibolag, vars arrendeavgifter går till respektive *Gemeindes* kassa.³¹

Från import till lokal energiproduktion

Vindkraften i Rhein-Hunsrück-Kreis har därmed inte bara förändrat utsikten för många av invånarna i distriktet, utan också ekonomin i de många små samhällena. Rhein-Hunsrück-Kreis klassades länge som ett struktursvagt område innan satsningen på förnyelsebar energi under mitten av nittio-talet. När det första vindkraftverket restes 1995 låg arbetslösheten i distriktet på 8,3 procent. Någon egen energiproduktion fanns inte. I stället importerades i huvudsak gas och olja varje år till en kostnad av 300 miljoner euro, en summa som på den tiden utgjorde cirka 13 procent av Rhein-Hunsrück-Kreis totala BNP. Energislagen var nästan uteslutande fossila.³²

27 E-post från Fank-Michael Uhle, som också nämner att regeringen har som målsättning att göra processen mer enhetlig inom hela landet, 2023-06-29.

28 E-post från Frank-Michael Uhle, 2023-06-29.

29 Ibid.

30 E-post från Uhle, 2023-06-29.

31 De kommunala energibolagen som äger vindkraft i Rhein-Hunsrück-Kreis hör dock inte till distriktet, utan är baserade i de större städerna utanför distriktet och agerar på i stort sett samma villkor som privatägda energibolag. Telefonsamtal med Bertram Fleck, 2023-07-06.

32 Föreläsning i Simmern, Rhein-Hunsrück-Kreis, av Frank-Michael Uhle, klimatskyddsmanager i distriktet, 2022-10-25.

De första vindkraftverken i distriktet var i huvudsak gräsrotsprojekt som initierades av så kallade medborgarenergigemenskaper. Under kristdemokraten Bertram Flecks långa tid som distriktsråd mellan år 1989 och år 2015 skedde en offensiv för en decentraliserad och förnyelsebar energiförsörjning. Markanvändningsplaner pekade på en potential på upp till 400 vindkraftverk på en sammanlagd yta av 3,3 procent av distriktets areal. Den vidare utbyggnaden, som främst ägde rum mellan år 2007 och år 2012, skedde sedan i huvudsak genom att arrendeavtal slöts mellan de olika orterna och anläggningsägare. Denna lösning gav kommunerna och de många små samhällena i distriktet en ny inkomstkälla som snart uppgick till flera miljoner euro årligen. På bara några år kunde de skuldsätta kommunerna vända utvecklingen och år 2015 räknades de offentliga finanserna i Rhein-Hunsrück-Kreis som några av de mest stabila i hela Tyskland.³³

Guldfeber och konflikter

De årliga arrendeintäkterna för all vindkraft i Rhein-Hunsrück-Kreis låg år 2020 på 7,8 miljoner euro. Jämfört med den statliga rekommendationen för kommunal finansiell delaktighet om 0,2 cent per kWh motsvarar arrendeintäkterna i Rhein-Hunsrück-Kreis en dubblering räknat på den årliga elproduktionen. En sådan uträkning säger dock inget om de faktiska avtalen, som enligt det tidigare distriktsrådet Bertram Fleck genererar femfaldigt, i vissa fall tiofaldigt, högre intäkter än 0,2 cents-modellen. Det är alltså betydligt lönsammare för byarna att sluta arrendeavtal med anläggningsägarna än att ingå avtal enligt den modell som skisseras i lagen. De samhällen som inte har vindkraft – på grund markanvändningsplaner eller politiska beslut – får ändå del av intäkterna genom solidaritetsavtal med vindkraftskommunerna. Intäkterna omfördelas alltså även mellan kommunerna för att motverka splittring och osämja.

Eftersom respektive Gemeinde ofta styrt avtalsförhandlingar och prisnivåer har det under vindkraftsutbyggnadens mest intensiva faser uppstått något som liknats vid guldfeber. I jakten på höga arrenden har konkurrensen mellan byarna skapat konflikter, något som vindkraftsbolagen utnyttjat. Inledningsvis saknades solidaritetsavtal mellan byarna, vilket spädde på motståndet i de samhällen där det enligt markanvändningsplanen inte var möjligt att upplåta mark för vindkraft.³⁴ I dag arbetar distriktet ytterligare med att stärka samhällena gentemot energibolag och projektörer genom en organisationsform som kallas *Anstalt des öffentlichen Rechts*.

³³ Ibid.

³⁴ Telefonsamtal med Bertram Fleck, 2023-07-06.

Organisationsformen är formellt sett densamma som gäller för bland annat tyska public servicemedier, men syftar här till att leda arbetet åt byarna i kontakten med nya projektörer.³⁵

Motstånd

Motståndet mot vindkraftsutbyggnaden i Rhein-Hunsrück-Kreis är litet. En av de grupper som jag varit i kontakt med och som fortfarande aktivt motsätter sig energislaget i distriktet vill inte ställa upp på en intervju. Frank-Michael Uhle arbetar sedan 2012 som klimatskyddschef i distriktet och är en av nyckelpersonerna för utvecklingen i Rhein-Hunsrück-Kreis. Enligt honom visar opinionsmätningar att tre fjärdedelar av invånarna är positiva till energiomställningen i distriktet. Men som ansiktet utåt för de många vindkraftverk som reser sig över det kulliga landskapet har han också fått ta emot hat och till och med mordhot under årens lopp.³⁶ Han kan dock inte erinra sig att någon av de många ideellt arbetande borgmästarna i distriktet tvingats avgå eller ens förlorat ett val på grund av vindkraftsutbyggnaden. Tvärtom har flera omvalts.

Det före detta distriktsrådet Bertram Fleck, som var den som drev igenom Rhein-Hunsrück-Kreis energiomställning, talar om att dagens motstånd är betydligt mer organiserat jämfört med när distriktet fick sina första vindkraftverk under nittiotalet.

”Vi var bland de första som byggde vindkraft på nittiotalet och nollnolltalet. Då var det ingen grej. I dag kommer advokater från München eller Berlin så fort någon vill bygga vindkraft. Har man då också en konservativ och obarmhärtig tidningsredaktör med sig från FAZ (Frankfurter Allgemeine Zeitung), då är det lätt att köra över en liten borgmästare.”³⁷

För att övervinna det politiska motståndet talar Fleck om vikten av att söka allianser över partigränserna och kompromissa för att skapa majoriteter. I byar där det ordnats medborgarförsamlingar för omröstning om enskilda vindkraftsprojekt slutade de flesta med att invånarna godkände projektet.³⁸

³⁵ Ibid., samt ”VG Kirchberg will der Verwilderung trotzen”, *Rhein-Zeitung* #143, s. 15, 2023-23-06. Eftersom målet med vindkraften sedan länge är uppnått handlar utbyggnaden framöver främst om solenergi. Artikeln beskriver hur det redan nu riskerar att uppstå en ”förvildad” situation som kan leda till den ”guldgrävarstämning som redan råder inom vindkraften”.

³⁶ Intervju med Frank-Michael Uhle, 2022-10-25. Uhle samlar alla hat- och hotbrev i en särskild pärm som ett sätt att hantera dem. ”Men vid mordhot tar det roliga slut”, sade han.

³⁷ Intervju med Bertram Fleck, 2022-10-25.

³⁸ Mejl från Bertram Fleck, 2023-09-27.

Tre exempel från Rhein-Hunsrück-Kreis

Varje kommun väljer själv hur pengarna från vindkraften i Rhein-Hunsrück-Kreis ska användas. Här följer en närmare beskrivning av tre byar och deras olika sätt att använda intäkterna från vindarrendet.

Neuerkirch

En av de som återvalts som borgmästare vid flera tillfällen är Volker Wichter i Neuerkirch, en by på 314 invånare. På kommunens mark står nio vindkraftverk som årligen producerar 43 miljoner kWh el. I grannbyn Külz, bara en kilometer från Neuerkirch, med 472 invånare står det ytterligare nio verk. Nu producerar de båda byarna 51 gånger mer ström än vad invånarna förbrukar.

Arrendeintäkterna för Neuerkirch är 257 000 euro om året. Det är nära nog hälften av det lilla samhällets budget.³⁹ Intäkterna i relation till ortens storlek har gjort att de investeringar som har kunnat göras blivit väldigt synliga och därmed också lätta att kommunicera.

Neuerkirsh. Bild: Wikimedia Commons

När jag träffade Volker Wichter hösten år 2022 talade han om en särskild ”bygnista” som gör små samhällen optimala för att skapa förändring. Som när Neuerkirch tillsammans med Külz investerade i en gemensam närvärmeanläggning år 2014 för att fasa ut de båda byarnas beroende av fossilt bränsle för uppvärmning. Investeringen föregicks av en rad träffar med invånarna om hur projektet skulle gestaltas. Träffarna hölls i en visionär och positiv anda för att undanröja felaktiga uppfattningar som spridits och få så många som möjligt positivt inställda till projektet. Genom intäkterna från vindkraft-

³⁹ Intervju med Volker Wichter, borgmästare i Neurkirch, 2022-10-25.

ten, krediter, samt bidrag från förbundslandet Rheinland-Pfalz kunde nät och anläggning med både värmeverk för biobränsle och en intilliggande solvärmeanläggning på 1400 kvadratmeter för sammanlagt 4,8 miljoner euro förverkligas. I dag är anslutningsgraden bland invånarna i de båda byarna 80 procent. Kostnaderna för att ansluta sig till nätet har kunnat täckas av intäkterna från vindkraften. I samband med att värmenätet grävdes installerades även glasfiber för bredband.

Numera finns det i Neuerkirch utarbetade riktlinjer som gör att hushåll kan få ekonomiskt stöd vid allt från köp av energisnåla vitvaror till större renoveringar för att energianpassa hemmen. I riktlinjerna anges att ökad energieffektivitet är en nyckelfråga för tillförlitlig och prisvärd energiförsörjning i Tyskland och en möjlighet att minska energiförbrukningen i EU. Neuerkirch ska därför ha som mål att sänka sin energiförbrukning, står det i riktlinjerna, och invånare som agerar efter denna målsättning stöttas finansiellt med pengar från vindkraftsarrendet.⁴⁰ Därutöver finns finansiellt stöd för projekt som utvecklar och stärker den befintliga bystrukturen, ett initiativ som tillkommit på distriktsnivå.⁴¹

Ytterligare åtgärder och projekt i Neuerkirch som finansierats med vindkraftsarrendet är byte av all gatubelysning till led-belysning, driven av solpaneler, samt möjlighet för invånarna att byta ut sina traditionella glödlampor till led utan kostnad. Det sistnämnda projektet har kostat kommunen 6 300 euro, men samtidigt inneburit besparingar för invånarna på 8 800 euro om året. Invånarna har också fått tillgång till ett antal elcyklar och en eldriven lådcykel. Ett liknande initiativ med så kallade by-elbilar undersöks som komplement och alternativ till kollektivtrafik.⁴² Sedan år 2010 finns också en så kallad medborgarbuss, en av de första investeringarna som gjordes med hjälp av vindkraftsintäkterna. Med bussen kan pensionärer få hjälp att göra sina ärenden två gånger i veckan. Bussen kan också hyras av föreningar och privatpersoner.⁴³

Den konsekventa satsningen på förnyelsebar energi har enat befolkningen i Neuerkirch kring ett narrativ om sin egen ort som framåtskridande och välmående. Enligt Volker Wichter har det bromsat utflyttningen och drivit upp värdet på fastigheter i kommunen. Många unga familjer flyttar till byn och kan med hjälp av de stöd som finns renovera gamla hus i byns centrum.

⁴⁰ Presentationsunderlag från föreläsning i Neurkirch, 2022-10-25.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

Mörsdorf

Byn Mörsdorf i västra utkanten av Rhein-Hunsrück-Kreis led trots sitt vackra läge precis som många andra samhällen i regionen av arbetslöshet, utflyttning och tomma hus. Med 70 000 euro i budget fanns det inte heller något finansiellt svängrum för att vända utvecklingen. När de löpande kostnaderna för gatubelysning, underhåll och uppvärmning av offentliga byggnader var betalda var pengarna slut.⁴⁴

År 2014 invigdes de första vindkraftverken i byn och i dag reser sig 13 verk både norr och söder om det lilla samhället. Fotografier av byns silhuett, med fem vindkraftverk som med sin höjd överträffar bykyrkans torn, har vid flertal tillfällen publicerats i tyska medier och illustrerar hur nya värden möter gamla.⁴⁵ Inte alla vindkraftverk i Mörsdorf står på kommunal mark, men de som gör det genererar årliga intäkter till kommunen på över 350 000 euro.⁴⁶

Med pengarna har byn bland annat kunnat behålla sin byskola och anställa en kock som varje dag lagar ekologisk mat från regionen till byns skolbarn och pensionärer. Men framför allt har Mörsdorf valt att satsa på besöksnäringen. Knappt två kilometer från byns centrum sträcker sig sedan år 2015 en 380 meter lång hängbro över en 100 meter djup ravin. Bron har blivit en magnet för turister och har sedan invigningen haft över två miljoner besökare. Under högsäsongen vandrar mellan 1500 och 2 500 personer om dagen över den spektakulära bron.⁴⁷ Turister från Moseldalens vinproduktion och vandringsentusiaster från olika håll i Tyskland är kategorier av besökare som kommer till Mörsdorf. Genom det ökade antalet besökare har både restaurang- och hotellnäringen i byn fått ett betydande uppsving, med flera övernattningsmöjligheter och nio serveringar. 35 nya arbetstillfällen har också skapats, något som gör stor skillnad i ett samhälle med 600 invånare.

Det är gratis att gå över bron. Däremot har Mörsdorf skaffat en intäktskälla som vida överstiger vindkraftsarrendet, nämligen parkeringsavgifter på sammanlagt 650 000 euro om året. Beslutet att inte öppna någon servering direkt vid hängbrons fästen gör att aktiviteten i själva byn är påtaglig. När jag besökte Mörsdorf i oktober år 2022 var det många människor som vandrade längs med bygatorna, och även om jag också träffade invånare som störde sig på det stora antalet turister var de medvetna om fördelarna det gav i form av lokala investeringar. En liknande

⁴⁴ Intervju med Ingo Börsch, initiativtagare till Geierlay-bron, under besök i Mörsdorf, 2022-10-26.

⁴⁵ Se till exempel <https://www.deutschlandfunkkultur.de/rhein-hunsruock-kreis-in-rheinland-pfalz-avantgarde-in-100.html>, hämtad 2023-07-25.

⁴⁶ Intervju med Ingo Börsch och Frank-Michael Uhle, 2022-10-26.

⁴⁷ <https://geierlay.de/>, hämtad 2023-07-25.

hållning går att spåra i inställningen till vindkraft, där man ofta kommer fram till att fördelarna överväger nackdelarna.⁴⁸ Precis som i Neuerkirch är det i dag svårt att komma över lediga bostadsfastigheter i Mörsdorf.

Masterhausen

I byn Masterhausen med drygt 900 invånare genererar 14 vindkraftverk en årlig inkomst på cirka 300 000 euro. Byn var tidigt ute, de första vindkraftverken restes redan år 2007. Sedan dess har kommunen kunnat redovisa en rad investeringar som möjliggjorts tack vare vindkraftsutbyggnaden. I listan nedan ingår flera exempel som även andra samhällen i Rhein-Hunsrück-Kreis genomfört och den ger en bra bild av hur arrendeintäkterna omsatts i bland annat infrastruktursatsningar och sociala projekt.⁴⁹

- Utveckling av det lokala vägnätet
570 000€.
- Renovering och upprustning av äldre bebyggelse i bykärnan
50 000€ årligen.
- Årliga bidrag till tio lokala föreningar, som teater-, skytte- och körföreningar, samt en förening som bedriver flyktinghjälp, totalt 15 000€.
- Ombyggnad av gammal skolbyggnad till ålderdomshem,
1,5 miljoner euro.
- Övningsrum för lokal musikförening, 50 000€.
- Fritidsgård
60 000€.
- Biblioteksutbyggnad
17 000€.
- Utbyggnad av förskola
160 000€.
- Renovering av lekpark
40 000€.
- Rekreatiomsområde
151 000€.
- Vandringsled
30 000€.

⁴⁸ Se även dokumentären *So geht Klimaschutz! Die Energiewender vom Hunsrück*, <https://www.ardmediathek.de/video/doku-und-reportage/so-geht-klimaschutz-die-energiewender-vom-hunsruock/swr-rp/Y3JpZDovL3N3ci5kZS9hZXgvczE4NDg1NTc>

⁴⁹ Presentationsmaterial från föreläsning av Frank-Michael Uhle, 2022-10-25.

Regionalt värdeskapande

Ett övergripande syfte med omställningen till förnyelsebar energi i Rhein-Hunsrück-Kreis är att få pengarna som tidigare lades på import av fossila bränslen att stanna i distriktet. Som nämnts tidigare i den här rapporten importerades fossila energislag för 290 miljoner euro om året till samhällena och byarna i Rhein-Hunsrück-Kreis. Det här mönstret är på inget sätt unikt för distriktet. Tyskland som helhet måste importera 70 procent av sin energi och tvingades i och med ökade energikostnader under år 2022 redovisa utgifter på rekordhöga 136,7 miljarder euro för import av fossila bränslen.⁵⁰

Med satsningen på förnyelsebar energi i regionen har Rhein-Hunsrück-Kreis som mål att binda 250 miljoner euro i distriktet till 2050, pengar som i hög grad fortfarande går till import av energi till uppvärmning.⁵¹ Genom att investera i lokal produktion av inte bara vind- och solkraft, utan även biogas, närvärme och solvärme vill distriktet bidra till ett starkare klimatskydd, och samtidigt skapa nya jobb och underlätta för företagsetablering lokalt. Här ingår bland annat utbyggnad och service av vindkrafts- och solenergianläggningar som de mest uppenbara exemplen. Men även effekter av ökad turism, inflyttning och satsningar på infrastruktur har lett till nya arbetstillfällen. I modellen ingår finansiering av ytterligare projekt, som en ny biogasanläggning, genom främst lokala långgivare och banker.

Enligt en försiktig uppskattning av distriktet genererar satsningen på vindkraft och andra klimatskyddande investeringar ett värde om 43,5 miljoner euro årligen i form av arrendeintäkter, jobb, turism, underhållsarbete och liknande.⁵²

50 AG Energiebilanzen, *Energieverbrauch in Deutschland im Jahr 2022*, s. 11.

51 Presentationsmaterial från föreläsning av Frank-Michael Uhle, 2022-10-25.

52 Ibid.

Regional självbild

Fördelningsrättvisa, förtroende och ett rättvist förfarande är tre nyckelfaktorer för att skapa lokal acceptans för landbaserad vindkraft enligt FA Wind, en av de ledande expertorganisationerna för vindkraft i Tyskland.⁵³ Rapporten har hittills fokuserat på hur Rhein-Hunsrück-Kreis har arbetat med den första aspekten. De två andra, förtroende och ett rättvist förfarande, handlar i stor utsträckning om information och kommunikation. Här finns formella hänsyn att ta, som när det gäller rättsligt fastställda möjligheter för allmänhetens insyn och deltagande vid planering och tillståndsförfarande. Lika viktigt är dock det som FA Wind definierar som informell delaktighet, som bland annat handlar om att skapa en kontext för vindkraftsutbyggnaden. Det kan ske i kommunala riktlinjer för klimatskydd, olika former av medborgardialog, liksom koncept för regionalt värdeskapande. Här är kommunikation avgörande.

I Rhein-Hunsrück-Kreis har mycket handlat om att uppnå en gemensam syn kring satsningen på klimatskydd. Distriktet talar om sig självt som ett föregångsdistrikt. Nyckelpersoner för omställningen, som det före detta distriktsrådet Bertram Fleck och klimatskyddschefen Frank-Michael Uhle, har under samtalen betonat gräsrotsnivåns betydelse för framgång. I deras fall handlar det till exempel om att nå ut till de 137 lokala borgmästarna och därmed skapa lokal förankring för olika förändringar genom särskilda förtroendepersoner.

Distriktet odlar också självbilden av ett föregångsdistrikt. Det mediala genomslaget för Rhein-Hunsrück-Kreis som regionen som på egen hand genomförde en grön energiomställning och vände beroendet av fossila energislag till en lokal och förnyelsebar energiproduktion har varit stort. Utmärkelser och priser kommuniceras tydligt, som utmärkelsen till ”årtiondets energikommun” år 2018.⁵⁴ Med kampanjer som tidigare nämnda Gelobtes Land bygger Rhein-Hunsrück-Kreis en profil som en ”framtidssäker” region med stark utveckling. Och på informationstavlor i Mörsdorf informeras besökarna av den populära hängbron om hur vindkraften bidragit till inte bara byggandet av bron, utan också till naturbevarande insatser i landskapet.

53 Staten, förbundsländerna, liksom lokala aktörer, naturskyddsföreningar och industrin är föreningens medlemmar.

54 Utses av expertorganisationen Agentur für Erneuerbare Energien, AEE.

Frank-Michael Uhle talar också om nudging, eller puffning, som metod för att få invånare att vilja vara en del av omställningen genom att till exempel installera solpaneler – nästa stora satsning i distriktet – eller sortera sitt köksavfall i den nyinrigda biogasanläggningen.⁵⁵ Uhle kallar det att ”skrapa på den sociala normen”:

”Vi bemödar oss så att intäkterna från vindkraftsarrandet återförs till samhället på ett socialt rättvist sätt. Det är nyckeln. Det måste ske med social rättvisa. Alla måste kunna delta, fattig eller rik, oavsett om man bor i hyresrätt eller bostadsrätt. Ingen behöver jagas till det, utan det handlar om ambitioner. Om den ena byn gör något, vill den andra gärna överträffa. Jag kallar det att skrapa på den sociala normen.”⁵⁶

⁵⁵ *Nudging* är ett samlingsbegrepp inom beteendekonometri. Begreppet används för att beskriva policyverktyg vars syfte är att underlätta för individer att fatta beslut som främjar deras välfärd utan att begränsa deras handlingsfrihet, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Puffning>

⁵⁶ Intervju med Frank-Michael Uhle, 2022-10-25.

Politiskt-ideologiskt narrativ

Rhein-Hunsrück-Kreis har en tradition av att styras av kristdemokratiska ledare, som det före detta distrikträdet Bertram Fleck och Frank-Michael Uhle, som är medlem i CDU men har en opolitisk position som klimatskyddschef. Som nyckelpersoner i distriktets klimatomställning arbetar de efter ett konservativt narrativ i sin argumentation. Även om de båda avfärdats av sina motståndare som både vänster och miljöpartister.

Förutom det mest uppenbara i en konservativ och framför allt kristdemokratisk hållning i klimatfrågan, den att ”bevara skapelsen”, har de under våra samtal talat om värden som berör det lokala samhället. De betonar vikten av att bevara den äldre byns strukturer, familj, sammanhållning, att skapa ett samhälle som får människor som flyttat att vilja vända hem till sina rötter.

I ett sådant sammanhang kan även beslut som att återkommunalisera verksamheter, som distriktets sophantering, få en konservativ prägel. Samtidigt ingår det att värna om näringslivet, framför allt det lokala och småskaliga.

I argumentationen för vindkraftsutbyggnaden återfinns också hänvisningar till distriktets långa tradition av vindmöller.⁵⁷

Bertram Fleck ser sig som en del av en tradition av konservativa klimatpolitiker i Tyskland där inte bara Angela Merkel ingår, utan även Klaus Töpfer, kristdemokratisk miljöminister under Helmut Kohl 1987-1994, med rötter i Rhein-Hunsrück-Kreis. Flecks klimatpolitiska medvetande uppstod under sjuttioalets oljekris. Särskilt präglade var de fyra bilfria söndagar som hölls i landet år 1973, då människor i stora massor promenerade på de biltomma motorvägarna:

”Sett till oljeförbrukningen hade det ingen större betydelse. Men för människors inställning. Det var en chock! Vi promenerade på autobahn.

”Mitt hopp är att regeringen handlar revolutionärt och säger klimatskydd och förnyelsebar energi över alles.

– Bertram Fleck

⁵⁷ Som på distriktets webbplats, där det bland annat nämns att ”30.000 Windmühlen prägte um 1900 das Landschaftsbild Nordwestdeutschlands”, <https://www.kreis-sim.de/Klimaschutz/Erneuerbare-Energien/Windkraft/>, hämtad 2023-07-26.

Vi kunde inte tro det! Varför det inte ledde till förändring vet jag inte. Nu är vi i en liknande situation. [...] Mitt hopp är att regeringen handlar revolutionärt och säger klimatskydd och förnyelsebar energi över alles.”⁵⁸

Bertram Fleck och Frank-Michael Uhle är inte ensamma om att driva en progressiv klimatpolitik med ett konservativt narrativ. Klimat- och miljöpolitiker ur de två systerpartierna CDU och CSU driver bland annat en gemensam så kallad klimatunion, vars mål är att ge partierna en tydlig klimatpolitisk profil.

58 Intervju med Bertram Fleck, 2022-10-25.

Förutsättningar för Hunsrück-modellen i Sverige

Grundförutsättningen för en modell som den i Rhein-Hunsrück-Kreis är först och främst kommunalt markägande. Utan lämplig mark i kommunal ägo hamnar arrendet, precis som på många andra håll i både Sverige och Tyskland, i händerna på enskilda markägare. Så är fallet på många håll i östra Tyskland, där stora arealer har privatiserats efter murens fall. I många fall är aktörerna som köper östtysk mark dessutom västtyska eller utländska firmor. Intäkterna från marken, om det så är från lant- eller skogsbruk, vindkraft eller annan verksamhet, stannar alltså inte i den egna regionen. Under de senaste åren har det därför talats om en utbredd ”landgrabbing” i de förbundsländer som tidigare utgjorde Tyska demokratiska republiken, där tidigare statligt ägd mark sålts ut under ibland tveksamma förhållanden.⁵⁹

I Sverige finns det en väl utarbetad praxis för ersättning till markägare, oavsett om denne är privat, statlig, regional eller kommunal, enligt Ulrika Liljeberg som ledde den så kallade incitamentutredningen.⁶⁰ Däremot är det sällan kommunerna äger sådan mark.⁶¹ Ett undantag är Malung-Sälén i Dalarna, som är Sveriges största kommunala skogsägare med 20 000 hektar skogsmark. Där har möjligheterna att bygga en vindkraftspark på kommunens mark på Ripfjället debatterats häftigt sedan flera år tillbaka. År 2020 hölls slutligen en folkomröstning i frågan och trots att nej-sidan vann, med 52,1 procent mot 44,6 procent av rösterna, valde kommunen att inte lägga in sitt veto. Kommunen hänvisade bland annat till de arrendeintäkter som skulle tillfalla Malung-Sälén genom de 30 vindkraftverk som planerats. Enligt avtalet mellan de båda aktörerna ska arrendet utgö-

59 Se till exempel <https://taz.de/Landgrabbing-in-Brandenburg/!5916810/>, hämtad 2023-07-27. Landgrabbing eller markrofferi avser att med juridiskt och etiskt tveksamma metoder tillskansa sig äganderätt till mark eller att utan juridisk giltig åtkomst ändå nyttja mark som tillhör någon annan, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Markrofferi>, hämtad 2023-09-27.

60 Mejlväxling med Ulrika Liljeberg, 2023-06-27.

61 Ibid.

ra 4 procent av den tyska anläggningsägaren WPD:s försäljningsintäkter. För hela vindkraftsparken beräknas det motsvara 6,5 miljoner kronor per år, som enligt avtalet kompletteras med ytterligare 450 000 kronor per år till föreningslivet.⁶²

Går det att se Malung-Sälen som ett exempel på ett konstruktivt sätt att hantera de utmaningar som det kommunala vetot skapar? Med Hunsrück-modellen i åtanke måste svaret på den frågan bli att det beror på hur arrendeintäkterna förvaltas. En omfördelning uppfattas först som rättvis när pengarna väl investerats. 6,5 miljoner kronor utgör dessutom mindre än 1 procent av Malung-Sälens årliga intäkter och gör alltså inte samma skillnad i kassan som hos de små kommunerna i Rhein-Hunsrück-Kreis. Hur investeringarna kommuniceras blir därför också viktigt. I samband med folkomröstningen år 2020 skrev till exempel Liberalerna, som ett sätt att motivera sitt ja till projektet, att intäkterna under 25 år skulle motsvara kostnaderna för att uppföra en ny simhall i Malung.⁶³ Om det är ett argument som får invånarna att se vinden som en gemensam resurs återstår att se. På den beslutsfattande nivån i kommunen har möjligheten att tjäna på vindkraften åtminstone gett en hänvisning om vikten av lokal delaktighet för kommunal tillstyrkan.

Möjligheten att som i Rhein-Hunsrück-Kreis sluta solidaritetsavtal för att även omfördela intäkter mellan kommuner borde också vara en intressant lösning även i Sverige.

Vindkraften har ett stort stöd bland det svenska folket, enligt årets SOM-undersökningen. Men stödet för att bibehålla samma nivå eller utöka vindkraftssatsningarna ytterligare i Sverige är på nedgång. Om än från höga nivåer. Energislaget är fortfarande, efter solenergi, det näst populäraste.⁶⁴ Opinionsen skiljer sig tydligt åt beroende på var man befinner sig på den politiska skalan. 74 procent av de som anser sig stå ”klart till vänster” vill satsa mer på vindkraft medan motsvarande siffra för personer som står ”klart till höger” bara är 46 procent.⁶⁵ Hunsrück-modellen erbjuder inte bara en modell för ersättning, utan också ett positivt perspektiv på vindkraft för högersinnade.

62 Se till exempel informationsmaterial från WPD, <https://www.wpd.se/wp-content/uploads/2020/04/Frågor-svar-Malungsbladet-till-v-13.pdf>, hämtad 2023-07-27.

63 <https://malung-salen.liberalerna.se/blog/ja-till-vindkraft-och-en-hallbar-kommun/>, hämtad 2023-07-27.

64 Ovisshetens tid. SOM-undersökningen 2022, s. 423

65 Ibid., s. 424.

Avslutning

Det är inte ovanligt att kommuner i strategiskt syfte köper mark för framtida användning. Om det är rimligt i fallet med vindkraft är dock svårt att säga. Den modell som används i Rhein-Hunsrück-Kreis visar i alla fall vikten av att det som utvinns ur gemensamma resurser – som i det här fallet vinden – också kommer det gemensamma till del. Rapporten pekar på vikten av att lokala samhällen görs delaktiga inte bara i beslutsprocesser utan att de också får del av intäkterna. Med en tydligt grön och social omfördelningspolitik kan medlen, likt i Rhein-Hunsrück-Kreis, återföras till allmänheten i form av investeringar i infrastruktur, skola och barnomsorg. Utbyggnaden av förnyelsebara energikällor som vindkraft kan på så sätt gestaltas positivt.

